

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/102349>

Please be advised that this information was generated on 2019-01-22 and may be subject to change.

De toon van het debat

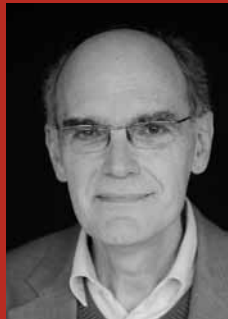
AFSCHEIDSREDE DOOR PROF. DR. PETER JAN SCHELLENS

Radboud Universiteit Nijmegen

AFSCHEIDSREDE

PROF.DR. PETER JAN SCHELLENS

Er wordt regelmatig geklaagd over een oplopende toon in het publieke debat. Maar waar hebben we het eigenlijk over als we spreken over de 'toon van het debat'?

Die vraag wordt hier vanuit stilistisch en argumentatief perspectief beantwoord aan de hand van een exemplarische discussie uit 2010: over

het al dan niet bijvoeren van hongerende dieren in de Oostvaardersplassen. Er werd in kranten, op internet en in twee parlementaire spoeddebatten over gediscussieerd.

Een oplopende toon is terug te vinden in twee kenmerkende eigenschappen. Ten eerste zetten discussianten hun standpunten extra kracht bij met intensiverende stijlmiddelen. Ten tweede wordt er gebruik gemaakt van 'interactionele' drogredenen, zoals het argument *ad hominem*, die de verhouding tussen de gesprekspartners op scherp zetten. Krachtige taal en interactionele drogredenen komen het minste voor in de Kamerdiscussies, het meeste in de internetdiscussies. Het frequente gebruik van dergelijke middelen is waarschijnlijk alleen overtuigend in preken voor eigen parochie: de tegenstander in het debat overtuigt men er niet mee.

Peter Jan Schellens (1949) was van 2004 tot 2012 hoogleraar Taalbeheersing van het Nederlands aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Hij promoveerde in 1985 in Utrecht op een argumentatie-analytisch proefschrift. Van 1986 tot 2004 was hij hoogleraar Toegepaste taalkunde aan de Universiteit Twente. Hij deed er onderzoek naar effectief tekstontwerp, communicatiekundig ontwerpen en methoden voor tekst- en webevaluatie. In Nijmegen was zijn onderzoek gericht op stijl en argumentatie in overtuigende teksten. Hij begeleidde in Enschede en Nijmegen een kleine twintig promovendi. Van 1987 tot 2007 was hij eindredacteur van het Tijdschrift voor Taalbeheersing.

DE TOON VAN HET DEBAT

De toon van het debat

Rede uitgesproken bij het afscheid als hoogleraar Taalbeheersing van het Nederlands aan de Faculteit der Letteren van de Radboud Universiteit Nijmegen op vrijdag 11 januari 2013

door prof. dr. Peter Jan Schellens

Vormgeving en opmaak: Nies en Partners bno, Nijmegen
Fotografie omslag: Bert Beelen
Drukwerk: Van Eck & Oosterink

© Prof. dr. Peter Jan Schellens, Nijmegen, 2013

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar worden gemaakt middels druk, fotokopie, microfilm, geluidsband of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de copyrighthouder.

Mijnheer de rector magnificus, geachte aanwezigen,

In 2010 vond in de krant, op de buis, op internet én in de Tweede Kamer een discussie plaats over het droevige lot van de grote grazers in de Oostvaardersplassen. De vraag waar het om ging, werd treffend aan de orde gesteld in een uitzending van *EenVandaag* op 11 maart, waarvan ik u graag een kort fragment laat zien.

Tonny Lenselink: “Zo moet je dood gaan hier. Van de honger. Verdrink je. Verdrinkingsdood heet dat. 't Is toch wat. Brood- en broodmager. De ribben die steken er gewoon uit. Ah shit. En waar zijn ze nou met hun kogel?”

(*EenVandaag*, 11 maart 2010)

De vraag die centraal staat, is of grote grazers (niet alleen kleine hertjes, maar vooral ook edelherten, heckrunderen en wilde konikpaarden) in de winter moeten worden bijgevoerd om te voorkomen dat ze in groten getale van de honger sterven.

Het ene standpunt is kortweg: niet bijvoeren. Staatsbosbeheer, de organisatie die de Oostvaardersplassen beheert, en de verantwoordelijke minister, Gerda Verburg (CDA), voelen er niets voor. Er is afgesproken dat de dieren in de Oostvaardersplassen niet als gehouden dieren, maar als wilde dieren worden beschouwd. Men wil de natuur in dit gebied zo veel mogelijk zijn gang laten gaan. Consequentie daarvan is, dat in de winter een flink deel van de kuddes het loodje legt. Wanneer dat niet meer dan 30 procent is, grijpt men niet in. Wat wél van Staatsbosbeheer wordt gevraagd, is dat ze dieren afschieten als ze geen kans meer maken. Het streven is dat 90 procent van de ernstig verzwakte dieren op deze manier aan z'n eind komt. Als het net vertoonde hertje tot de resterende 10 procent behoort of kort na de opnames door een beheerder is afgeschoten, is er dus niets aan de hand.

Het andere standpunt is: bijvoeren die dieren! Het is niet acceptabel dat in een natuurgebied als de Oostvaardersplassen dieren in de winter van de honger omkomen. De dieren zijn daar door de mens geïntroduceerd om het gebied te onderhouden. Dieren die honger hebben, kunnen er niet uit om elders voedsel te gaan zoeken. Dus zijn we verplicht ze bij te voeren. Op de achtergrond speelt natuurlijk de vraag of die dieren wel

terecht als wilde dieren worden beschouwd. Of zijn het huisdieren (volgens de wet 'gehouden dieren') waarvoor een zorgplicht geldt? De rechter heeft daarin al eens een uitspraak moeten doen¹ en de Dierenbescherming na een eerdere koude winter ongelijk gegeven: de dieren worden terecht als niet gehouden beschouwd, maar voor veel bezoekers van het gebied, voor veel kijkers naar *EenVandaag* en misschien ook wel voor u voelt dat niet zo.

Waar het mij vandaag om gaat is niet de vraag wie van de partijen in deze discussie gelijk heeft of heeft gekregen. Het gaat mij, zoals u wellicht al vermoedde, om 'de toon van het debat'.

Er wordt de laatste jaren nogal eens geklaagd over de toon van het publieke debat. Het kan dan gaan over de toon die politici aanslaan in hun discussies in en buiten de Tweede Kamer. Het kan ook gaan over de toon van het publieke debat in de kolommen van de krant. En nog frequenter gaat het om de toon op internetfora, waar het arsenaal aan scheldwoorden en beledigingen zo groot is geworden dat een zinnige discussie moeilijk wordt. Of die beschuldigingen terecht zijn, wil ik eveneens buiten beschouwing laten. Mij gaat het om de vraag waar we het eigenlijk over hebben, als we spreken over 'de toon van het debat'.

Ik wil die vraag vanuit twee perspectieven² benaderen. In de afgelopen jaren was het onderzoek van mijn leerstoelgroep gericht op de rol van stijl en argumentatie in overtuigende teksten.³ De vraag wat nu de toon van een debat bepaalt, wil ik ook eerst vanuit stilistisch perspectief en vervolgens vanuit argumentatief perspectief benaderen.

TOON EN STIJL: TAALINTENSITEIT

Als het gaat over de toon van het debat, betreft het meestal zware onderwerpen zoals immigratie- en integratiebeleid of religiekritiek en terrorisme. Ik behandel het onderwerp, zeker op een feestelijke dag als vandaag, liever aan de hand van een relatief onschuldig onderwerp. En wat is onschuldiger dan een hertje in de Oostvaardersplassen?

Om ons een beeld te kunnen vormen van de discussie over de dieren in de Oostvaardersplassen hebben we een corpus teksten samengesteld uit drie verschillende soorten bronnen.⁴ We hebben een aantal krantenartikelen verzameld uit 2010 waarin een standpunt over de kwestie wordt ingenomen. Het gaat in totaal om 27 artikelen uit landelijke dagbladen, met een gemiddelde lengte van ruim 300 woorden. Daarnaast werd een verzameling aangelegd van bijdragen aan internetdiscussies. Zes fora werden daarin betrokken: de discussies op de sites van het weekblad *Elsevier*, het tv-programma *EenVandaag* en de dagbladen *Trouw*, *Algemeen Dagblad*, *NRC* en *Spits*. In totaal ging het om 134 bijdragen, van gemiddeld ruim 80 woorden. Tenslotte werden twee spoeddebatten die in de Tweede Kamer aan de kwestie werden gewijd, in de analyse betrokken. Het ging om een spoeddebat van 28 januari 2010, aangevraagd door het pvv-Kamerlid Dion Graus, en dat van 17 maart 2010, aangevraagd door het cda-Kamerlid Ormel.⁵

Wat hebben we met deze mooie verzameling discussiebijdragen gedaan? Om er stilistisch greep op te krijgen hebben we een tweetal codeurs aan het werk gezet om de taalintensiverende stijlmiddelen in al deze teksten te identificeren.⁶ Ik geef wat voorbeelden van intensiveringen uit het onderzochte corpus. (Intensiverende woorden en woordgroepen geef ik hier en in het vervolg steeds in vet weer.)

Ook dit jaar **is het weer raak**. De winter is nog niet voorbij en Frans Vera van Staatsbosbeheer **put zich weer uit** in de argumenten om deze **dierenmishandeling** te rechtvaardigen. (Maarten Frankenhuis. *NRC Handelsblad*, 21-1-2010)

De **hele** leiding, die dit **onzalige**, groene **hobbieplannetje over de lijken van duizenden** dieren heeft bedacht én tegen beter weten in volgehouden – moet daarom onmiddellijk ontslagen worden. (Elke, *elsevier.nl*, 23-3-2010)

Deze fragmenten, een uit de krant de ander van de *Elsevier*-site, illustreren wat we verstaan onder taalintensivering.⁷ Elke taalgebruiker kan zijn standpunten of evaluatieve uitspraken op verschillende manieren onder woorden brengen. Met de vetgedrukte woorden kiezen deze taalgebruikers voor een formulering die behoorlijk krachtig is. De proef op de som is steeds of je het ook wat minder krachtig zou kunnen zeggen. Kijken we alleen even naar het eerste fragment. In plaats van ‘is het weer raak’ had Frankenhuis ook kunnen zeggen: ‘Ook dit jaar gebeurde het weer’. In plaats van een Frans Vera die ‘zich weer uitput in argumenten’ had ook een Frans Vera kunnen worden opgevoerd die ‘wederom zijn argumenten geeft’. En in plaats van ‘dierenmishandeling’ had Frankenhuis kunnen spreken over ‘dierenleed’ of ‘sterfte onder de dieren’ in de Oostvaardersplassen. Door het gebruik van het woord ‘mishandeling’ weten we meteen dat er een schuldige is, die gestraft moet worden.

Zoals gezegd: twee codeurs zijn aan het werk gezet om in de krantenteksten, internetbijdragen en spoeddebatten alle taalintensiverende middelen op te sporen.⁸ Omdat codeurs het vaak oneens zijn, gebruiken we in onze verdere kwantitatieve en kwalitatieve analyse alleen die intensiveringen die door twee codeurs onafhankelijk van elkaar zijn geïdentificeerd.

Ik geef u nu wat *overall* resultaten.⁹ In *Tabel 1* vindt u een overzicht van het aantal gevonden intensiveringen in de drie discussies. U ziet dat we de meeste intensiveringen vonden in de spoeddebatten, maar dat geeft een vertekend beeld gezien het verschil in aantallen woorden. Daarom krijgt elke tekst, discussiebijdrage en debatfragment een score in aantal intensiveringen per 100 woorden en vindt u in de rechterkolom de gemiddelden.

Tabel 1: Gemiddeld aantal intensiveringen per 100 woorden (standaarddeviatie tussen haakjes) **in kranten, op internetfora en in spoeddebatten**

<i>Discussie</i>	<i>Aantal intensiveringen</i>	<i>Gemiddeld aantal intensiveringen per 100 w. (SD)</i>
Krantendiscussie	192	2.55 (2.25)
Spoeddebatten	589	1.64 (2.41)
Internetdiscussie	434	4.64 (5.11)

Het meest opvallende en statistisch significante resultaat is dat in de internetfora meer intensiveringen worden gebruikt dan in de krant en in de Tweede Kamer.¹⁰ U had dat al gedacht. Over wat we daaruit menen te kunnen concluderen straks meer. Maar eerst wil ik u wat meer laten zien van de intensiveringen in de drie verschillende discussies.

Krantendiscussie

In de krantendiscussie wordt het meest frequent gebruik gemaakt van intensiverende adjectiva. Bijvoorbeeld:

En de burgers vonden de aanblik van uitgehongerde en stervende dieren **onverdraaglijk**. (M. Frankenhuis, *NRC Handelsblad*, 21-1-2010)

Ook in de afgelopen maanden, met strenge vorst, zal er een **ware** slachting hebben plaats gevonden onder de ijsvogels. (V. Vintges, *de Volkskrant*, 2-4-2010)

Dan volgen in frequentie de adverbia:

In de ovp treedt slechts **zeer** beperkte aantalregulering op. (C. den Hartog, *NRC Handelsblad*, 12-4-2010)

(...) omdat het aantal Schotse hooglanders **explosief** steeg. (K. van Keken, H.J. Ormel, *de Volkskrant*, 27-3-2010)

En tot slot de werkwoordelijke uitdrukkingen:

Bovendien moet Vera **uit de droom** worden **geholpen**, als hij stelt dat in Afrika, net als in de Oostvaardersplassen, de natuurgebieden door een hek worden omgeven. (M. Frankenhuis, *NRC Handelsblad*, 21-1-2010)

Als je daar nu 30 procent gaat afschieten, **breekt de pleuris uit**. (C. Janssen, *de Volkskrant*, 6-11-2010)

Met die drie categorieën samen hebben we al meer dan de helft van het totaal aantal intensiveringen in de krantendiscussie beet. Het zijn in een krantendiscussie heel gewone intensiveringen, zoals Margot van Mulken en ik ze in eerder onderzoek ook in recensies en hoofdredactionele commentaren tegen kwamen.¹¹ Het is interessant om eens een bescheiden en een wat minder bescheiden intensiverende tekst tegenover elkaar te zetten. De bescheiden intensiveerder is emeritus-hoogleraar prehistorie Louwe Kooijmans. Hij tekent bezwaar aan tegen de suggestie dat we in de Oostvaardersplassen een soort natuurlijke oersituatie hebben gecreëerd:

In de archeologische faunaspectra is het paard alleen nu en dan in **heel** kleine aantallen vertegenwoordigd (...) maar vanaf de bekertijd (ca. 2500 v. Chr.) zijn wilde paarden **geheel** verdwenen. (...) De huidige populatie paarden in de Oostvaardersplassen is dus een **volstrekt** kunstmatige en een **hoogst** onnatuurlijke constructie. Voor 'wild' is de populatiedichtheid **absurd** hoog. (L.P. Louwe Kooijmans, *NRC Handelsblad*, 25-1-2010)

Louwe Kooijmans scoort niet alleen beneden gemiddeld (2.22 intensiveringen per 100 woorden voor zijn hele bijdrage), maar hij intensiveert ook alleen met adverbia. Ter vergelijking zet ik daar een fragment uit een interview met Tom Bade tegenover:

Ja, als er dan een keer wat durf is, dan **komt** de **zieligheidsmaffia in het geweer**. En die laat zich leiden door mensen met een **heel** andere agenda. Want het gaat Henk Jan Ormel van het CDA **helemaal** niet om die **zielige beestjes**; het gaat om 2000 hectare boerengrond die moet wijken voor de verbinding van de Oostvaardersplassen met de Veluwe. Mensen zijn te **oenig** om dit soort **machiavelistische** overwegingen te doorgronden. Ze zeggen: **oh**, wat zielig, die **hertjes**. Maar die hertjes zijn **helemaal** niet zielig. **Integendeel**. (T.Bade, *de Volkskrant*, 13-4-2010)

Bade scoort (in zijn gehele tekst) royaal boven gemiddeld (8.76 intensiveringen per 100 woorden). Hij gaat heel anders te werk dan Louwe Kooijmans. Ook hier komen de bijwoorden aan bod; maar daarnaast wordt de opinie versterkt met een werkwoordelijke uitdrukking (*in het geweer komen*), stevige adjectiva (*oenig*, *machiavellistisch*, *zielig*) en substantiva (*zieligheidsmaffia*, *beestjes* en *hertjes*).

In *Tabel 2* vergelijken we de verschillende genres waarbinnen de discussie in kranten wordt gevoerd.

Tabel 2: Gemiddeld aantal intensiveringen per 100 woorden in verschillende krantengenes

<i>Genres</i>	<i>Aantal teksten</i>	<i>Gemiddeld aantal intensiveringen per 100 w. (SD)</i>
Interviews	5	3.72 (3.13)
Ingezonden brieven – leken	9	3.02 (2.88)
Opiniebijdragen	5	2.00 (1.05)
Ingezonden brieven – deskundigen	7	1.79 (0.68)

U ziet verschillende scores, maar helaas zijn de verschillen tussen de vier onderscheiden genres niet significant. We zien wel een zekere rangorde in deze discussie, maar mogen daar dus niet te veel betekenis aan hechten als het gaat om de verschillen tussen die genres in het algemeen.

Spoeddebatten

Ik wil nu nader ingaan op de intensiverende middelen in de spoeddebatten. In aantallen intensiveerders is er weinig verschil tussen de krantendiscussie en de spoeddebatten in de Tweede Kamer. Dat zagen we al. Maar leveren de spoeddebatten nu ook hetzelfde beeld op als we naar de aard van de intensiveringen kijken?

Overeenkomst is dat we ook in de spoeddebatten veel intensiverende adverbia, adjectiva en werkwoordelijke uitdrukkingen aantreffen.

De adverbia leveren zelfs ruim 40 procent van het totaal aantal intensiveringen, terwijl dat in de krantendiscussie ongeveer 20 procent was. Het gaat dan om echte bijwoorden, zoals *heel*, *helemaal*, *altijd*, *erg*, *zeker*, *zelfs*, maar ook om adverbiaal gebruikte adjectiva als *absoluut*, *ontzettend*, *buitengewoon*, *wezenlijk*, *werkelijk*, *volmondig* en *nadrukkelijk*. Bij de parlementaire sprekers vinden we dan ook nog eens meer dan in de andere discussies adverbiale combinaties zoals *toch wel*, *wel degelijk*, *alleen maar*, en andere adverbiale woordgroepen, zoals *bij voortduring*, *met gezwinde spoed*, *aan alle kanten*, *in elk geval* en *sterker nog*.

Bij de intensiverende verba en substantiva valt – meer dan in de krant – op dat er een aantal termen min of meer specifiek zijn voor deze discussie. Bij de verba zijn (*laten*) *verrekken* en *creperen* weerkerende intensiveringen in de mond van de voorstanders van bijvoeren, met name in de mond van Dion Graus (pvv). Bij de substantiva komen *dierenhuffters*, *natuurtsaars* en *geitenwollensokkentyes* voorbij; de Oostvaardersplassen worden misprijzend getypeerd als *tupperwarenatuur*, *badkuip* en *dierentuin* en daarover worden *Serengetiverhalen*, *sensatieverhalen* en *indianen- en spookverhalen* verteld. Dergelijke kwalificaties komen zeker niet bij alle woordvoerders voor, maar ze blijven ook niet beperkt tot de woordvoerder van die ene partij waarvan u ze verwacht.

Ook hier kan ik u een indruk geven van intensiverende en minder intensiverende bijdragen. We vinden een concentratie van in het oog springende intensiveringen nogal

eens in die passages waarin de woordvoerders elkaar een vraag stellen, vaak vanachter de interruptiemicrofoon. Een voorbeeld:

Mijn tweede vraag is: bent u (bedoeld is de heer Polderman van de SP) het ermee eens dat je dieren in een afgezet gebied, waar ze **hun kont nog niet kunnen keren**, zo veel zitten erin, moet laten **verrekken** van de honger of moet je ze gaan bijvoeren omdat ze **geen kant uitkunnen**? (Graus, TK 48-4562, 28-1-2010)

Ter relativering en vergelijking zet ik daar een fragment van Van der Vlies (SGP) tegenover, waarin hij een vraag aan de minister stelt:

De commissie adviseerde om geen aantalsregulatie toe te passen, in principe niet bij te voeren en alleen dieren die zo zwak zijn dat zij dood zullen gaan door afschot uit hun lijden te verlossen. Dat advies is door minister, Kamer en Staatsbosbeheer aanvaard en overgenomen. Volgens mij is er nu geen sprake van uitzonderlijke sterfte die aanleiding zou geven om anders te handelen. Als de minister daar anders over denkt, hoor ik dat graag. (Van der Vlies, TK 48-4569, 28-1-2010)

In de *Tabel 3* vindt u de scores van de sprekers in de twee spoeddebatten, geordend van meer naar minder intensiveringen per 100 woorden.

Tabel 3: Gemiddeld aantal intensiveringen per 100 woorden in Spoeddebatten in de Tweede Kamer

<i>Sprekers</i>	<i>Aantal bijdragen</i>	<i>Gemiddeld aantal intensiveringen per 100 w. (SD)</i>
Dibi (Groen Links)	16	2.54 (1.70)
Snijder (VVD)	37	2.39 (3.87)
Graus (PVV)	27	2.03 (2.03)
Ormel (CDA)	46	1.93 (2.97)
Ouwehand (PvdD)	32	1.54 (1.80)
Polderman (SP)	30	1.44 (1.46)
Waalkens (PvdA)	18	1.41 (1.89)
Cramer (CU)	19	0.79 (1.20)
Verburg (minister)	26	0.59 (1.42)
Van der Vlies (SGP)	7	0.22 (0.33)

Wie de geachte afgevaardigden een beetje kent, zal het niet verbazen dat Dibi van Groen Links zich krachtiger uitdrukt dan Van der Vlies van de SGP. Het ligt niet aan hun standpunt, want ze zijn beide grofweg tegen bijvoederen. Het ligt ook niet aan hun relatie met het kabinet van dat moment, want ze vertegenwoordigen beiden een oppositiepartij. Het ligt misschien aan hun leeftijd, want de heer Van der Vlies is op dat moment de nestor van de Kamer, en het ligt mogelijk aan de doorgaans zeer gouvernementele instelling van de SGP. Zelfs de minister, die zich beperkt tot een keurige uiteenzetting en verdediging van het staande beleid, drukt zich af en toe ietsje krachtiger uit dan Van der Vlies. Opvallend is misschien wél de score van de heer Ormel als woordvoerder van een van de regeringspartijen van dat moment, het CDA. Dat is wellicht te verklaren uit het feit dat hij in deze twee spoeddebatten een standpunt naar voren brengt dat haaks staat op het regeringsbeleid tot nu toe. Hij voert als het ware oppositie tegen zijn eigen CDA-minister.

Internetfora

Ik stap over naar de internetdiscussies. We zagen al dat er in de internetfora gemiddeld meer intensiveringen werden gebruikt dan in de krant en de spoeddebatten. Zit het hem nu alleen in de frequentie of vallen er bij nadere beschouwing ook andere verschillen te bespeuren?

Voor een deel wordt in de internetdiscussie gebruik gemaakt van aparte typen intensiveringen die we in de krant maar af en toe tegenkomen. Ze lijken specifiek voor internet. Dat zijn allereerst typografische intensiveringen. De internetschrijvers maken vrijelijk gebruik van kapitalen en uitroeptekens om hun standpunt kracht bij te zetten, zoals in de volgende voorbeelden. (Ik handhaaf originele spelling en interpunctie.)

de eerste de beste boer die paarden of vee verwaarloosd krijgt een boete of komt voor het gerecht maar een onzichtbare staatorganisatie mag wel een **DIEREN-CONCENTRATIEKAMP** exploiteren; (henk oldeboom, elsevier.nl, 23-3-2010)

In een woord; misdadig!!! (Cees Kooijman, elsevier.nl, 23-3-2010)

De typografische versterkingen zijn eigenlijk altijd een soort papieren surrogaat of equivalent van prosodische middelen in gesproken taal, zoals nadruk en volume.

Ook de tweede categorie die internet van de krant onderscheidt, schuurt tegen gesproken taal aan. Het zijn elliptische constructies, waaronder uitroepen (al dan niet voorzien van een uitroepteken) zoals de volgende:

Mosterd na de maaltijd! (marie, elsevier.nl, 23-3-2010)

Naast dergelijke uitroepen, komen ook andere ellipsen met enige frequentie voor. Zo geeft Elke haar standpunt bondig en doeltreffend weer:

Dat wil zeggen: “**Hek erom? Zorgplicht!**” (Elke, elsevier.nl, 23-3-2010)

Een typische elliptische spreektaalconstructie is ook de volgende:

Vreemde lui, die zogenaamd dieren/natuurlijkhebbende boswachters en achterban. (Tomtax, elsevier.nl, 23-3-2010)

Voordat u nu denkt dat de internetbijdragen alleen uit uitroepen en ellipsen bestaan, past de vaststelling dat er ook in veelal volledige en grammaticale zinnen een standpunt wordt uitgedragen. Net als in de andere twee discussies zijn ook hier adjectieven en adverbia de meest frequent gebruikte intensiveringen. Bovendien onderscheiden de gebruikte adverbia zich niet van die in de krantendiscussie. In de verzameling intensiverende adjectiva komen in de internetdiscussie echter exemplaren voor die we in krant niet zijn tegengekomen, zoals *gestoord*, *mesjogge*, *sadistisch*, *krankjorem* en *lullig*. Het gaat dan meestal om adjectieven die de toestand in de Oostvaardersplassen of het standpunt dan wel de geestelijke staat van de opponent karakteriseren.

Daarnaast is het opvallend dat in de internetdiscussie het gebruik van intensiverende substantiva frequenter is dan in de krantendiscussie en de spoeddebatten. Naast de intensiveringen *dierenmishandeling* en *massaslachting*, die ook in de krant al voorkwamen, wordt het dierenleed hier ook regelmatig als *misdaad* opgevoerd en worden de Oostvaardersplassen, zoals we al zagen, een *dierenconcentratiekamp* genoemd en Staatsbosbeheer denigrerend verbasterd tot Staatswanbeheer. Het meest opvallend is de deelverzameling intensiveringen die degenen die voor het dierenleed verantwoordelijk worden gehouden moeten karakteriseren: we komen – alleen al in de discussie op de site van *Elsevier – hobbyisten*, *stommelingen*, *uitvreeters*, *criminelen*, *sadisten* en *massamoordenaars* tegen.

Een typisch voorbeeld van een relatief stevige intensiveerder in de internetdiscussie is de volgende:

Van Baarle heeft **nog steeds groot** gelijk. De Oostvaardersplassen vormen een **martelgebied** voor alle dieren die er **met geweld** zijn ingebracht. Het commerciële bedrijf Staatsbos(**wan**)beheer verklaart dat dan tot ‘**natuur**’gebied en meent dat de natuur daar gewoon haar werk kan doen net als in Afrika. Een bewijs dat Staatsbos(**wan**)beheer **de ballen verstand heeft van** biotopen en ecosystemen. Dat blijkt ook uit de **kaalslagen** om het geldelijk gewin in o.a. de Drentse en Friese boswachterijen waar dagelijks **het lied van de cirkelzaag ten hemel schreeuwt**. (A. de Laar, trouw.nl, 31-3-2010)

De heer A. de Laar (ik vermoed een pseudoniem) wordt zelfs poëtisch over het kapbeleid van Staatsbosbeheer.

Voordat u nu denkt dat de internetbijdragen allemaal bol staan van de intensiveringen, is het goed te weten dat er zelfs in de meest intensieve discussie, die op de site van *Elsevier*, bijdragen worden geleverd waarin de codeurs geen intensiveringen hebben weten te ontdekken, zoals:

Goed idee. Als dieren niet kunnen wegtrekken omdat er een hek staat moet je ze bijvoederen. Daarna gewoon de kudde uitdunnen. Een beetje meer wild en jagen mag best in nederland. (Martinho, *elsevier.nl*, 23-3-2010)

Aan het fragment is ook goed te zien dat niet elke ellips intensiverend is. De eerste en de derde zin zijn weliswaar elliptisch, maar zijn daarom nog niet intensiverend.

Binnen de internetdiscussie kijken we nu tenslotte naar de scores van de verschillende discussiesites, te vinden in *Tabel 4*.

Tabel 4: Gemiddeld aantal intensiveringen per 100 woorden in discussiesites

<i>Discussiesites</i>	<i>Aantal discussiebijdragen</i>	<i>Gemiddeld aantal intensiveringen per 100 w. (SD)</i>
<i>www.elsevier.nl</i>	25	8.14 (7.38)
<i>www.ad.nl</i>	12	5.08 (5.70)
<i>www.eenvandaag.nl</i>	25	4.97 (4.64)
<i>www.trouw.nl</i>	22	4.20 (2.89)
<i>weblogs.nrc.nl</i>	25	2.84 (2.54)
<i>www.spitsnieuws.nl</i>	25	2.78 (4.49)

Elsevier voert hier duidelijk de troepen aan! Het laagste scoren de sites van *NRC* (dat had u wel gedacht) en (enigszins verrassend) *Spits*.¹² Die laatste twee komen grofweg overeen met het gemiddelde in de papieren krantendiscussie.

TOON EN ARGUMENTATIE: DROGREDEKENEN

Maar de toon wordt niet alleen gemaakt door de stijl. Ik wil ook met u vanuit een argumentatief perspectief naar het begrip 'toon' kijken. Laat ik beginnen met wat voorbeelden uit het parlementaire debat:

Is de heer Polderman wel eens in de Oostvaardersplassen geweest? Ik geloof daar helemaal niets van. Hij heeft lekker zaterdag op de bank een brief van een lobbyist zitten lezen. (Graus, TK 48-4562, 28-1-2010)

Mijn fractie vindt dat je in het wild levende dieren zo veel mogelijk met rust moet laten. (...) Ook goedbedoelde inmenging kan meer kwaad doen dan goed. Politici

die gillen dat paarden, runderen en herten staan te creperen in een badkuip, hebben het gewoon niet begrepen. (Ouwehand, TK 48-4567, 28-1-2010)

In het eerste fragment betwijfelt Dion Graus (die voor bijvoeren is) of de heer Polderman van de SP wel voldoende verstand van zaken heeft om over de situatie in de Oostvaardersplassen te kunnen meepraten. In zijn bijdrage heeft Polderman uitgebreid en instemmend geciteerd uit een persbericht van Natuurmonumenten. In het tweede fragment verwijt mevrouw Ouwehand (die tegen bijvoeren is) de voorstanders gegil maar vooral ook onbegrip. Beiden gaan hier niet in op de argumenten die de tegenstander heeft aangedragen, maar betwisten de deskundigheid of het oordeelsvermogen van de tegenpartij. Die heeft eigenlijk geen recht van spreken. De heer Polderman in het ene citaat en de gillende politici in het andere weten niet waar ze het over hebben.

U zult deze discussiezetten zonder problemen herkend hebben als drogredenen, en wel als argumenten *ad hominem*, aanvallen op de persoon van de opponent, in dit geval om zijn deskundigheid te ondermijnen.¹³ In een ideale discussie zijn dergelijke zetten uit den boze. Niet omdat ze niet netjes zouden zijn, maar omdat dergelijke zetten niet bijdragen aan een redelijke oplossing van het verschil van mening.¹⁴

Om misverstanden te voorkomen: daarmee wil ik niet zeggen dat dergelijke discussiezetten in de Tweede Kamer niet mogen worden gebruikt. Het gaat mij om het mogelijke effect van dergelijke drogredenen: ze zetten de verhoudingen tussen de gesprekspartners op scherp en dragen daarmee bij aan een oplopende toon in het debat.

De directe persoonlijke aanval is zeker niet voorbehouden aan de parlementariërs. Ook in de krantendiscussie en op internet komt het direct *ad hominem*-argument frequent voor. In de krant vaak wat subtieler:

Ormel heeft de kwestie vorig jaar aanhangig gemaakt op basis van een filmpje van een stervend hert. Hij speelt op emoties, maar ecologische en zelfs veterinaire argumenten heeft hij niet of nauwelijks. (Henk Luten in een interview, *de Volkskrant*, 6 november 2010)

Op internet vaak veel directer en grover:

Het Oostvaardersplassen project is te danken [aan] freaks die menen dat je in Nederland ongerept gebied kunt creëren, die menen dat dieren die in een reservaat opgesloten zitten volgens de wetten van de natuur behandeld kunnen worden. Nederland leent zich niet voor dergelijke projecten, het is pure, misdadige dierenmishandeling. (Marietje Peereboom, *elsevier.nl*, 23-3-2010)

Geldt nu voor alle drogredenen dat zij toonverhogend kunnen werken? Ik denk van niet. Ik vermoed dat alleen interactionele drogredenen die de verhouding tussen

gesprekspartners beïnvloeden, bijdragen aan de toonhoogte van een debat.¹⁵ Het is zeker niet alleen de directe aanval op de deskundigheid van de tegenstander die bijdraagt aan een oplopende toon van het debat.

Ik wil u nog wat voorbeelden laten zien van andere varianten van het argumenten *ad hominem* en van de drogreden van de stroman, die vermoedelijk hetzelfde effect hebben.

Naast de directe variant van het argument *ad hominem* worden doorgaans nog twee varianten onderscheiden. Van de indirecte variant is sprake wanneer een spreker zijn opponent beschuldigt van verborgen belangen.¹⁶ Daarvan geven de volgende fragmenten een voorbeeld:

Als er een partij is die haar ware gezicht laat zien, is het wel het CDA. Dat stuurt jagers naar het gebied om te kijken hoe slecht het gaat met de dieren. Het is het CDA dat pleit voor afschot van wolven, ganzen, herten, vossen en noem maar op. Het gaat de heer Ormel om een jagerslobby. Zeg dat dan gewoon eerlijk. (Ouweland, TK 64-5599, 17-3-2010)

Wat vertederend dat u nog gelooft dat het in verkiezingstijd om ratio gaat. Zielige paarden en koeien doen het goed, dat trekt stemmen. Het gaat juist om de emoties. Behalve als het koeien uit de bio-industrie zijn natuurlijk, dan hoor je deze schijnheilige zogenaamde dierenvrienden niet. (Peter Zwitser, trouw.nl, 31-3-2010)

Op een wat verholde wijze worden de voorstanders van bijvoeren er hier van beschuldigd vooral de jacht en stemmenwinst op het oog te hebben: 'We hoeven hun argumenten niet al te serieus te nemen, want het gaat ze eigenlijk helemaal niet om het belang van de dieren in de Oostvaardersplassen!'

Een derde variant van het *ad hominem* argument is de beschuldiging van inconsistentie, ook wel het *tu quoque*-argument genoemd¹⁷. Strikt genomen houdt dat in dat de spreker beweert dat de opponent het eigenlijk met hem eens moet zijn, op grond van wat hij eerder of elders heeft beweerd. Wat ruimer genomen gaat het om de beschuldiging dat de opponent zichzelf tegenspreekt of iets anders doet dan hij zegt.

Het adagium van de Tweede Kamer van de laatste jaren – decentraal wat kan, centraal wat moet – geldt klaarblijkelijk niet voor het parlement zelf. Maar wat me het meest heeft verbaasd, is dat wel herten, konikpaarden en heckrunderen worden bijgevoerd, maar bijvoorbeeld ijsvogels niet. (V. Vintges, *de Volkskrant*, 2-4-2010)

Tussen twee haakjes: waar was de Partij voor de Dieren al die tijd, nu de dierenkwekking niet door boeren, maar door de gesubsidieerde staatvriendjes wordt begaan? (Elke, *elsevier.nl*, 23-3-2010)

In het eerste fragment wordt de Tweede Kamer zelfs twee maal van inconsistentie beschuldigd: de Kamer handelt in strijd met een eerder geformuleerd adagium én is inconsequent door zich wel om heckrunderen te bekommeren maar niet om bedreigde ijsvogels. En de Partij voor de Dieren is alleen bezorgd over dierenmishandeling als die door boeren wordt begaan, en niet als die onder verantwoordelijkheid van Staatsbosbeheer plaats vindt.

Naast het argument *ad hominem* in zijn verschillende varianten, zijn er nog andere kandidaten die de interactionele verhoudingen op scherp zetten. Dat is zeker de drogreden van de stroman, waarin een spreker het standpunt van zijn tegenstander verdraait om hem gemakkelijker onderuit te kunnen halen. Deze drogreden treffen we vooral aan in de directe interactie in de Kamer:

Het is een illusie om te denken dat wij terug kunnen naar de tijd van de Batavieren en dat wij in boomstammen en gekleed in berenvachten – dat mag ook al weer niet van u – rondvaren. (Ormel, TK 64-5600, 17-2-2010, in reactie op Polderman SP)

De heer Ormel maakt echter een karikatuur van de werkelijkheid. Hij spreekt over ‘terug naar de Batavieren’ en over een ‘jurassic park op de zeebodem’ maar dat is allemaal niet aan de orde. De vraag is of wij serieus willen doorgaan met de ecologische hoofdstructuur, inclusief robuuste verbindingzones, en dit soort natuurexperimenten. Het CDA zegt nu duidelijk: die tijd is voorbij, wij stoppen met het natuurbeleid. Ik neem daar kennis van. (Polderman, TK 64-5600, 17-2-2010)

In het eerste fragment suggereert de heer Ormel (CDA) dat de SP met zijn pleidooi voor verbindingzones tussen natuurgebieden waardoor het wild zich vrijelijk kan verplaatsen, terug wil naar de tijd van de Batavieren. In zijn reactie maakt Polderman daar begrijpelijkerwijs bezwaar tegen, maar creëert vervolgens zelf een stroman door te beweren dat het CDA wil stoppen met het natuurbeleid en misschien ook door te beweren dat het CDA wil stoppen met de ecologische hoofdstructuur.

Met deze voorbeelden probeer ik niet aannemelijk te maken dat dergelijke argumentatieve zetten in een publieke of parlementaire discussie niet toelaatbaar zijn, maar dat ze de interactionele verhoudingen tussen de gesprekspartners op scherp zetten en daarmee de toon van het debat verhogen. Dat wil zeggen: ze manifesteren op zichzelf een hogere toon en roepen een hogere toon op bij de opposenten.

Na deze voorbeelden is het tijd te bezien hoe het kwantitatieve beeld eruit ziet. Hetzelfde corpus heb ik geanalyseerd op het gebruik van drogredenen zoals de bovengenoemde.¹⁸ We kijken eerst naar het voorkomen van de verschillende soorten drogredenen in tabel 5.

Tabel 5: Soorten interactionele drogredenen in krantendiscussie, spoeddebatten en internetdiscussies

<i>Drogredenen</i>	<i>Krantendiscussie</i>	<i>Spoeddebatten</i>	<i>Internetdiscussies</i>	<i>Totaal</i>
Ad hominem – direct	16	42	51	109
Ad hominem – tu quoque	14	25	13	52
Ad hominem – indirect	9	8	4	21
Stroman	0	23	5	28
overig ¹⁹	3	9	7	19
totaal	42	107	80	229

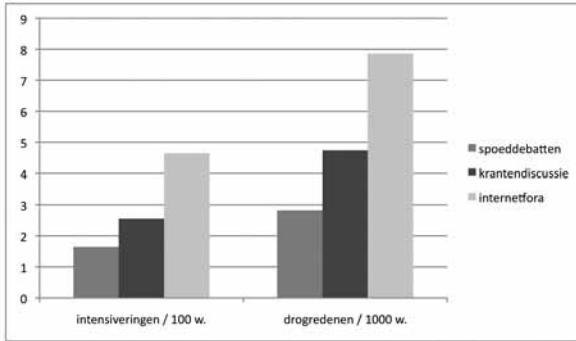
U ziet dat de directe persoonlijke aanval in deze discussie veruit favoriet is, en in de internetdiscussies zelfs meer dan de helft van het aantal drogredenen uitmaakt. De beschuldiging van inconsistentie (*tu quoque*) is voor de internetdiscussie misschien wat te geavanceerd, maar maakt in de krant en de Kamer ongeveer 25 procent van het totaal aantal drogredenen uit. De stroman is het meest frequent in de Tweede Kamer. Niet zo verwonderlijk aangezien de sprekers daar in interrupties direct op elkaars standpunt ingaan.

Om een goede *overall* vergelijking te maken is natuurlijk ook hier een relatieve maat noodzakelijk. In tabel 6 is de frequentie van drogredenen uitgedrukt in het aantal drogredenen per 1000 woorden.

Tabel 6: Aantal interactionele drogredenen in krantendiscussie, spoeddebatten en internetdiscussies

<i>Discussie</i>	<i>Aantal drogredenen</i>	<i>Aantal drogredenen per 1000 w.</i>	<i>Totaal aantal woorden</i>
Krantendiscussie	42	4.74	8866
Spoeddebatten	107	2.82	37960
Internetdiscussies	80	7.86	10173
Totaal	229	4.02	56999

Zetten we nu tenslotte de relatieve frequentie van stilistische intensiveringen en drogredenen naast elkaar, dan levert dat het volgende plaatje op:

Figuur 1: Relatieve frequentie van stilistische intensiveringen en interactionele drogredeenen in krantendiscussie, spoeddebatten en internetdiscussies.

Pas op: uit dit mooie plaatje mag u niet afleiden dat er meer drogredeenen dan intensiveringen worden gebruikt. Het enige dat hier te zien is, is dat de rangorde van Kamerdebat – krant – internet voor beide verschijnselen dezelfde is.

Dames en heren,

Ik heb u aan de hand van voorbeelden en kwantitatieve gegevens laten zien hoe het gesteld is met gebruik van stilistische intensiveringen en interactionele drogredeenen in een discussie over de Oostvaardersplassen. Maar vergis u niet: dit was natuurlijk een *case study*, een gevalstudie over één publieke discussie met alle beperkingen van dien. Weliswaar is de *case study* gedeeltelijk kwantitatief van aard en gebaseerd op een royaal corpus aan discussiebijdragen, maar verreikende of ‘harde’ conclusies over de toon van het debat kunnen hieraan natuurlijk niet worden verbonden. Wat ik wél gedaan heb is een exploratief, zo u wilt hypothese- of theorievormend, onderzoek. Ik heb een hypothese plausibel willen maken, namelijk dat de toon van een debat bepaald wordt door het gebruik van intensiveringen en interactieel ingrijpende drogredeenen.

Om die hypothese te toetsen zou ik u vanmiddag graag hebben gebruikt als proefpersonen in een experiment. Ik had u dan verschillende debatfragmenten willen laten zien. Ieder van u krijgt ook een kastje te bedienen met een schuifje waarop u om de halve minuut uw inschatting kunt geven van de toonhoogte van het debat, de zogenaamde toonhoogtemeter (die nog ontwikkeld moet worden). Als we er dan in slagen op basis van de intensiveringen en drogredeenen in het debat uw score op de meter te voorspellen, is mijn hypothese bevestigd. Ik moet dit onderzoek helaas voor een andere gelegenheid bewaren.²⁰

Ondertussen dringt zich nog een andere (en voor nu laatste) vraag op: waar zijn al die intensiveringen en drogredeenen goed voor? Waarom gebruiken sprekers en schrijvers die anderen van hun gelijk willen overtuigen krachtige taal en drogredeenen? Laten wij ons daardoor overtuigen? Laat u zich daardoor overtuigen? Of lukt dat alleen bij anderen?

Met andere woorden: wat is de bijdrage van intensief taalgebruik en drogredenen aan de overtuigingskracht van persuasieve teksten? Naar de effecten van de toon van een debat zijn nooit onderzoeken gedaan, wél naar het effect van intensief taalgebruik en naar drogredenen.

De resultaten van eerder onderzoek naar intensief taalgebruik zijn nogal verwarrend, maar het is wel aannemelijk dat er een paar cruciale factoren zijn die medebepalen of een hoog-intensief betoog overtuigt of niet. Ik noem er twee: allereerst is dat de geloofwaardigheid die de spreker of schrijver in de ogen van de toehoorder of lezer heeft. Een geloofwaardige bron is overtuigender wanneer hij zich krachtig uitdrukt; een minder geloofwaardige bron niet: hij kan met intensief taalgebruik zijn overtuigingskracht niet vergroten, misschien wordt hij er zelfs minder overtuigend door. Denk bijvoorbeeld aan het standpunt dat Nederland de euro moet loslaten. Een hoog intensief pleidooi daarvoor door een politicus van uw eigen partij zal u eerder overtuigen dan eenzelfde pleidooi door een politicus waarop u van uw levensdagen niet zou stemmen. Die laatste kan zijn betoog voor u beter minder krachtig maken. Een tweede tussenliggende factor is de afstand tussen het bepleite standpunt en de beginopinie van de ontvanger. Als die zogenoemde discrepantie klein is, kan intensief taalgebruik overtuigend zijn; is de discrepantie groot, dan werkt intensief taalgebruik niet of misschien zelfs averechts.²¹ Wanneer u altijd al gedacht hebt, dat die euro een slecht idee was en het gevoel hebt dat de prijzen er alleen maar door zijn gestegen, wordt u wellicht door een hoog intensief pleidooi voor de afschaffing van de euro overtuigd. Wanneer u de mening bent toegedaan dat het afschaffen van de euro geen reëel perspectief meer oplevert en geen problemen meer kan oplossen, werkt een hoog intensief pleidooi voor afschaffing minder overtuigend dan een laagintensief pleidooi.

Samengevat: intensief taalgebruik werkt mogelijk alleen maar overtuigend als er een aantal schuifjes precies goed staan. De spreker of schrijver moet voor de ontvanger voldoende gezag hebben en de aanvankelijke opinie van de ontvanger moet niet al te ver van het bepleite standpunt afstaan. Uiteraard verschilt de stand van die schuifjes per persoon.

Naar de overtuigingskracht van drogredenen is weinig onderzoek gedaan. Maar in de afgelopen jaren zijn hier in Nijmegen en elders wel onderzoeken verricht waaruit juist blijkt dat taalgebruikers heel aardig onderscheid kunnen maken tussen zwakke en sterke argumenten. In een bijna afgerond NWO-programma toonden Ester Šorm en Rian Timmers aan dat leken bij hun beoordeling van verschillende soorten argumenten criteria gebruiken die goeddeels overeenkomen met de normen die daarvoor theoretisch gelden.²² Zo kunnen zij heel goed een onderscheid maken tussen een zwak en een sterk argument op basis van autoriteit of analogie. Bovendien laten zij zich blijken een aantal experimenten door zwakke argumenten ook minder snel overtuigen dan door sterke argumenten. Door Amsterdamse collega's is een uitgebreide reeks experimenten uitgevoerd waarin stelselmatig werd aangetoond dat scholieren en studenten

drogredenen vrijwel altijd minder redelijk achten dan hun niet drogredelijke tegenhangers.²³ Als we zo goed in staat zijn om zwakke van sterke argumenten te onderscheiden en drogredenen van redelijke argumenten, waarom zouden we ons dan door zwakke argumenten en drogredenen laten overtuigen? Dat lijkt niet erg waarschijnlijk. Toch is er reden om uit de uitgevoerde onderzoeken niet te snel te concluderen dat drogredenen weinig overtuigingskracht hebben. Het gaat in alle uitgevoerde onderzoeken om geïsoleerde tekstjes van de omvang van een alinea over onderwerpen waar de proefpersonen geen sterke betrokkenheid bij hebben, laat staan hun opinie al over gevormd hebben. Dat wil hooguit zeggen dat taalgebruikers onder ideale omstandigheden het verschil tussen sterke en zwakke argumenten en tussen drogredenen en niet-drogredenen goed kunnen maken. Hans Hoeken en Lettica Hustinx toonden al eens aan dat het vermogen om onderscheid te maken tussen zwakke en sterke argumenten op basis van analogie snel verdwijnt als die analogieën in een wat langere tekst zijn ingebouwd.²⁴ En in enkele scripties die ik de afgelopen jaren mocht begeleiden, kwamen vergelijkbare resultaten aan het licht met betrekking tot drogredenen: langere teksten met drogredenen bleken even overtuigend en in een enkel geval zelfs overtuigender dan teksten zonder drogredenen, ook al gaven dezelfde proefpersonen achteraf bij geïsoleerde beoordeling de voorkeur aan de niet-drogredelijke argumenten boven de drogredenen.²⁵ Als we hier een voorlopige conclusie uit mogen trekken, zou die luiden dat drogredenen die deel uitmaken van een meeromvattend betoog niet per se minder overtuigend zijn dan redelijke argumenten. Het is niet onderzocht, maar op basis van analogie naar mijn mening wel plausibel dat hierbij dezelfde intermedieërende factoren een rol spelen als bij de effectiviteit van hoog intensief taalgebruik. Mogelijk zijn ook drogredenen alleen overtuigend als ze gebruikt worden door een voor ons geloofwaardige bron, die een standpunt verdedigt dat niet al te ver van onze aanvankelijke opinie afstaat.

Nemen we nu de kennis en vermoedens die we hebben over de effectiviteit van taalintensiteit en drogredenen samen, dan kom ik tot de conclusie dat het aanslaan van een hoge toon in een debat niet geschikt is om de tegenstander in het debat van zijn ongelijk te overtuigen, maar mogelijk wel effectief is als het erom gaat medestanders of bijna-medestanders in het publiek te mobiliseren. De hoge toon is met andere woorden met name effectief in een preek voor eigen parochie.

Aan het eind van dit college vraagt u zich natuurlijk nog af hoe het met die dieren in de Oostvaardersplassen is afgelopen. Na twee spoeddebatten heeft de Tweede Kamer een motie aangenomen waarin de minister werd gevraagd om de dieren bij te voeren. Hoewel mevrouw Verburg die motie niet erg zinnig vond, heeft zij hem uitgevoerd, misschien omdat haar eigen CDA het ermee eens was, misschien omdat zij toen al demissionair was. Staatsbosbeheer heeft in maart 2010, toen de winter al vrijwel afgelopen was, de beesten dus extra voer bezorgd.²⁶

Tenslotte wil ik afsluiten met een wat opgewektere kijk op de stervende dieren in de Oostvaardersplassen. Die opgewektheid komt uiteraard niet van *Een Vandaag*, maar van het *Klokhuis*. Ik laat u een fragment uit een uitzending van juli 2010 zien, die in zijn eenvoud niet onderdoet voor die van *EenVandaag*.

Bart Meijer: "Ook dit hoort erbij, als je de natuur z'n gang laat gaan. Dode dieren. Dat gaat nu eenmaal zo. In de natuur geldt: de een z'n dood is de ander z'n brood. Straks eten van dit kadaver vossen, insecten en ook vogels. Net zo lang tot er alleen nog maar botten overblijven. Als beloning voor deze 'wildernis' is er een paar jaar geleden zelfs een zeearend neergestreken." (*Klokhuis*, 13 juli 2010)

Zo kunnen we dit college toch nog opgewekt beëindigen.

Mijnheer de rector, dames en heren,

Aan het einde van dit college wil ik u graag allemaal, zonder uitzondering, danken voor uw aanwezigheid en luisterend oor vandaag.

Ik dank uiteraard het college van bestuur van deze universiteit en het bestuur van de Faculteit der Letteren voor het in mij gestelde vertrouwen en voor de stimulerende werkomgeving die ze mij hebben geboden. De bestuurders wisten de faculteit in zware tijden aardig uit de wind te houden met als gevolg dat we niet aan het krimpen, maar aan het groeien zijn.

Ik kijk met veel plezier terug op de samenwerking met alle collega's in de afdelingen Nederlandse taal en cultuur en Bedrijfscommunicatie. We houden samen een paar mooie bachelor- en masteropleidingen in de lucht. Houden zo!

Hoewel dat riskant is, wil ik toch ook een aantal mensen met name noemen. Allereerst zijn dat de promovendi die ik in mijn Nijmeegse jaren heb mogen begeleiden: Annette van den Bosch en Maaïke van den Haak, beiden nog in Twente gepromoveerd, Jos Hornikx, Ester Šorm en Christian Burgers, hier in Nijmegen. Het was een plezier om jullie naar de eindstreep te helpen. Dat geldt natuurlijk niet minder voor degenen waarvoor de eindstreep nog in zicht is: Rian Timmers, Esther OpdeBeek, Yvette Linders en Christine Liebrecht. Ik heb de begeleiding van promovendi altijd als de mooiste en meest inspirerende verantwoordelijkheid van de hoogleraar beschouwd. Het plezier erin werd overigens ook voor een groot deel bepaald door de mensen met wie ik dat samen heb mogen doen: Menno de Jong in Enschede, en Hans Hoeken, Jos Joosten, Letticia Hustinx en Margot van Mulken in Nijmegen.

Ten tweede wil ik – nu ik niet alleen een punt achter mijn Nijmeegse loopbaan zet – ook nogmaals alle Twentse collega's, oud-collega's en promovendi bedanken. Die kan ik moeilijk allemaal noemen, maar ik wil toch twee uitzonderingen maken: voor Michaël Steehouder en Carel Jansen. Zij waren in Utrecht studiegenoten van me en in 1989 mijn eerste twee promovendi, én ze waren altijd collega's en bondgenoten, zo niet bentgenoten! Michael gedurende 18 jaar in Enschede. Carel gedurende 4 jaar in Enschede en 8 jaar in Nijmegen. We deelden in al die jaren een visie op het vak én veel lief en leed. Bedankt jongens!

Dan wil ik uiteraard de leerstoelgroep Taalbeheersing, mijn eigen clubje, bedanken voor de plezierige en open sfeer waarin we hebben kunnen werken. Met de 'harde kern' heb ik altijd de zorgen en vreugden van het universitaire bedrijf kunnen delen: Lettica Hustinx (nogmaals), Renske van Enschoot, José Sanders en de recente aanwinsten: Yvette Linders en Wyke Stommel. Bedankt meisjes!

Lieve Liesbeth, Jeroen en Noor. Jullie hebben de afgelopen decennia meer voor mij betekend dan ik vanachter dit spreekgestoelte tot uitdrukking kan brengen. Jullie gaven mijn leven betekenis en kleur. Drie van ons nemen dit academisch jaar afscheid van de Radboud Universiteit. Noor was in november de eerste, als master Letterkunde. Ik ben nu de tweede. Jeroen zet er binnenkort een punt achter, met een masterdiploma Strafrecht. We gaan alle drie een nieuwe toekomst tegemoet, jullie met Jelle en Carolien, ik samen met jullie moeder en mijn liefste Liesbeth. Ik ben benieuwd waar dat ons gaat brengen!

Beste collega's, het is mooi geweest. Ik wens jullie alle goeds. En ik hoop dat dit geen volledig afscheid is. Beste familie en vrienden, wij nemen natuurlijk vandaag al helemaal geen afscheid. We gaan er nog iets moois van maken!

NOTEN

- 1 Het Gerechtshof in Den Haag stelde op 15 februari 2007 in hoger beroep de Dierenbescherming in het
ongelijk: de grote grazers kunnen niet als gehouden dieren worden beschouwd en Staatsbosbeheer is dan
ook niet verplicht tot bijvoeren. Zie Hof Den Haag (2007).
- 2 De toon van het debat valt nog tenminste vanuit twee andere perspectieven te benaderen. Letterlijk heeft
'de toon' van het debat natuurlijk betrekking op prosodische verschijnselen. Die laat ik hier buiten
beschouwing. Klachten over de toon hebben zeker niet alleen betrekking op mondelinge debatten. Verder
worden inhoudelijk extreme voorstellen vaak als een teken van een oplopende toon beschouwd. Zij kunnen
zeker leiden tot een oplopende toon, maar vertegenwoordigen die – als zij op een zakelijke wijze onder
woorden worden gebracht – zelf naar mijn mening niet.
- 3 Zie Schellens (2006).
- 4 Karin van Usen en Alan Moss hebben me daarbij als studentassistenten geholpen. Bedankt jongens!
- 5 Zie Handelingen der Staten Generaal (2010 a en b).
- 6 Student-assistent Alan Moss was de ene en ik zelf was de andere codeur. Nogmaals dank aan Alan.
- 7 Het begrip taalintensiteit werd in Nederland geïntroduceerd door Drop, Kuitenbrouwer, Schellens e.a.
(1972). Taalintensiteit definiëren we, gedeels in navolging van Bowers (1963), als de mate waarin een
evaluatieve uitspraak afwijkt van neutraal. Onder intensivering verstaan we alle stilistische middelen
waarmee een evaluatieve uitspraak kracht kan worden bijgezet. Een operationele definitie luidt: Een element
in een uiting is een intensivering wanneer het element kan worden weggelaten of vervangen met als
resultaat: een grammaticaal correcte zin die in de context relevant is én een minder krachtige evaluatie tot
uitdrukking brengt. Zie Van Mulken & Schellens (2012).
- 8 Christine Liebrecht verzorgde de instructie aan beide codeurs, inclusief de bespreking van enkele oefen-
teksten.
- 9 Voor de kwantitatieve analyse ben ik dank verschuldigd aan Christine Liebrecht, die in haar proefschrift
uitgebreider verlag zal doen van de analyse van kranten- en internetdiscussies.
- 10 $F(2,416) = 32,44$ $p = .000$. Post hoc Bonferroni toetsen laten een significant verschil zien tussen internet en
krant, $p = .014$, en tussen internet en spoeddebatten, $p = .000$.
- 11 Zie Van Mulken & Schellens (2006, 2012).
- 12 $F(5,128) = 4.13$, $p = .002$. Post hoc Bonferroni tests laten een significant verschil zien tussen de fora van
Elsevier en NRC ($p = .003$) en Spits ($p = .002$).
- 13 Het gaat hier om de directe variant van het *argumentum ad hominem*, ook wel de beledigende (*abusive*)
variant genoemd. Zie voor een systematisch overzicht van drogredenen Van Eemeren & Snoeck Henkemans
(2006) en Van Eemeren & Grootendorst (1992). Of de directe persoonlijke aanval altijd een drogreden is,
staat te bezien. Zie Schellens (1991).
- 14 Zie Van Eemeren & Grootendorst (1992) voor een uitwerking van deze opvatting van drogredenen binnen
hun pragma-dialectische argumentatietheorie.
- 15 Ik maak onderscheid tussen formeel-logische drogredenen (waarin een ongeldig redeneerschema wordt
gebruikt), argumentatieve drogredenen (waarin argumentatieschema's incorrect worden gebruikt) en
interactionele drogredenen (waarin de discussiepartners elkaars positie in de discussie trachten te
ondermijnen).

- 16 Ook wel de *circumstantial* variant genoemd.
- 17 Zie Van Eemeren & Snoeck Henkemans (2006), Van Eemeren & Grootendorst (1992)
- 18 Er was in dit deel van de analyse geen tweede codeur betrokken. Voor de betrouwbaarheid van de analyse steek ik daarom mijn hand niet in het vuur. Grote problemen bij de afbakening van drogredenen maken een bondige instructie voor het opsporen ervan ook niet eenvoudig. Bij mijn weten is er niet eerder kwantitatief onderzoek gedaan naar het gebruik van de hier onderzochte drogredenen. Het is dus een eerste teen in het water. Bij de analyse heb ik geen oordeel geveld over de aanvaardbaarheid van de discussiezet. Overal waar sprake was van een discussiezet die naar mijn oordeel de verhouding tussen de discussiepartners in het voordeel van de spreker trachtte te beïnvloeden, zonder dat een serieus argument voor of tegen het ingenomen standpunt werd verwoord, vatte ik op als een 'drogreden' in de hier bedoelde zin.
- 19 Onder 'overige drogredenen' vond ik argumenten *ad misericordiam*, de drogreden van het hellend vlak, argumenten *ad absurdum* en argumenten op basis van valse analogie. In al die gevallen gaat het om pogingen om de tegenstander als harteloos of het standpunt van de tegenstander als belachelijk neer te zetten.
- 20 Toetsing van de hypothese kan ook door middel van corpusanalytisch onderzoek. Als we onafhankelijke redenen hebben op grond waarvan we kunnen aannemen dat de toon in discussie A hoger is dan in discussie B, dan moeten in A ook meer intensiveringen en interactionele drogredenen worden gebruikt dan in discussie B. Zo hebben masterstudenten in hun afstudeeronderzoek al eens gevonden dat in het integratiedebat vóór Fortuyn in de krantendiscussie minder intensiveringen werden gebruikt dan in het Fortuyn-tijdperk en in het Fortuyntijdperk minder dan in het Wilderstijdperk (Geurts, 2011) en dat in spoeddebatten meer drogredenen worden gebruikt dan in de algemene overleggen van vaste Kamercommissies (Dees, 2009). Dergelijk corpusanalytisch onderzoek zou nog eens grootschaliger moeten worden overgedaan om als een echte test van de hypothese te kunnen worden opgevat.
- 21 Zie Hamilton, Hunter & Burgoon (1990), Hamilton & Stewart (1993) en Hamilton & Hunter (1998). De twee factoren vallen ook af te leiden uit de vergelijking van onderzoek waarin hoog intensieve boodschappen wél effect hadden, bijvoorbeeld in gezondheidscampagnes van gezaghebbende instellingen over preventie van huidkanker bij kinderen (Buller et al 2000a en b), met onderzoek waarin dat niet het geval is, bijvoorbeeld in reclameteksten over cosmeticaproducten (Hornikx, Pieper & Schellens, 2008). Zie ook van Mulken & Schellens (2012).
- 22 Zie Timmers, Šorm, Schellens & Hoeken (2008), Šorm (2010), Hoeken, Timmers & Schellens (2012)
- 23 Zie Van Eemeren, Garssen & Meuffels (2009).
- 24 Zie Hoeken & Hustinx (2007).
- 25 Zie Van Heur (2006) en Verhoeven (2011).
- 26 In het najaar van 2010 is in een vervroegde evaluatie van de Oostvaardersplassen door een internationale commissie van deskundigen (ICMO₂) aanbevolen om niet bij te voeren en tegelijkertijd het afschotbeleid te verscherpen. Sindsdien worden niet alleen dieren die ernstig verzwakt zijn en onnodig lijden afgeschoten; ook dieren die zichtbaar in een slechte conditie verkeren of afwijkend gedrag vertonen worden afgeschoten vóórdat er sprake is van onnodig lijden in de winter. Zie ICMO₂ (2010).

BIBLIOGRAFIE

- Bowers, J.W. (1963). Language intensity, social introversion, and attitude change. *Speech Monographs*, 30, 345-352.
- Buller, D.B., Burgoon, M., Hall, J.R., Levine, N., Taylor, A.M., Beach, B.H., Klein Buller, M. & Melcher, C. (2000a). Long-term effects of language intensity in preventive messages on planned family solar protection. *Health Communication*, 12, 261-275.
- Buller, D.B., Burgoon, M., Hall, J.R., Levine, N., Taylor, A.M., Beach, B.H., Melcher, C., Klein Buller, M. & Bowen, S.L. (2000b). Using language intensity to increase the success of a family intervention to protect children from ultraviolet radiation. Predictions from language expectancy theory. *Preventive Medicine*, 30, 103-114.
- Dees, D. (2009). *Kunst(grepen) van het spreken. Drie drogredenen in het parlementaire debat*. Masterscriptie Nederlandse taal en cultuur. Radboud Universiteit Nijmegen.
- Drop, W., Kuitenbrouwer, J., Schellens, P.J., Verhoeven, G., Voet, H., Vree, A., Wientjes, H. & Zinkstok, I. (1972). *Over overtuigen. Een oriëntatie in de persuasieve communicatie*. Groningen: Wolters Noordhoff.
- Eemeren, F.H. van, Garssen, B. & Meuffels, B. (2009). *Fallacies and judgments of reasonableness. Empirical research concerning the pragma-dialectical discussion rules*. Dordrecht: Springer.
- Eemeren, F.H. van & Grootendorst, R. (1992). *Argumentation, communication, and fallacies. A pragma-dialectical perspective*. Hillsdale NJ: Lawrence Erlbaum.
- Eemeren, F.H. van & Snoeck Henkemans, A.F. (2006). *Argumentatie. Inleiding in het analyseren, beoordelen en houden van betogen*. (derde druk). Groningen: Wolters Noordhoff.
- Geurts, J. (2011) *Verwildering in het publieke debat? Een onderzoek naar de verscherping van de toon van het debat in kranten in de periode 1990-2011*. Masterscriptie Communicatie- en Informatiewetenschappen. Radboud Universiteit Nijmegen.
- Hamilton, M.A. & Hunter, J.E. (1998). The effect of language intensity on receiver evaluations of message, source, and topic. In: M. Allan & R.W. Preiss (Eds.). *Persuasion: Advances through meta-analysis*. (pp. 99-138). Creskill NJ: Hampton Press.
- Hamilton, M.A. & Stewart, B.L. (1993). Extending an information processing model of language intensity effects. *Communication Quarterly*, 41, 231-246.
- Hamilton, M.A., Hunter, J.E. & Burgoon, M. (1990). An empirical test of an axiomatic model of the relationship between language intensity and persuasion. *Journal of Language and Social Psychology*, 9, 235-255.
- Hof Den Haag (2007). *Uitspraak in Hoger beroep kort geding van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren tegen de Staat der Nederlanden en Staatsbosbeheer*. Hof Den Haag, 15 februari 2007, LJN AZ9246.
- Handelingen der Staten Generaal (2010a). Spoeddebat over de situatie van paarden, herten en runderen in het gebied Oostvaardersplassen en de Kennemerduinen. 28 januari 2010. *Handelingen der Staten Generaal, Tweede Kamer, zittingsjaar 2009-2010*, TK 48 4560-4575.
- Handelingen der Staten Generaal (2010b). Spoeddebat over de situatie van de dieren in de Oostvaardersplassen. 17 maart 2010. *Handelingen der Staten Generaal, Tweede Kamer, zittingsjaar 2009-2010*, TK 64 5598-5623.
- Heur, A. van (2006). 'Publiceren is leuk omdat het leuk is'. *Over de cirkelredenering en andere drogredenen. Een experimenteel onderzoek naar de invloed van argumentkwaliteit op attitude en het oordeel over de redelijkheid van argumenten*. Masterscriptie Nederlandse taal en cultuur. Radboud Universiteit Nijmegen.

- Hoeken, H. & Hustinx, L. (2007). The influence of additional information on the persuasiveness of flawed arguments by analogy. In: F.H. van Eemeren, J.A. Blair, C.A. Willard & B. Garssen (Eds). *Proceedings of the sixth conference of the International Society for the Study of Argumentation* (pp. 625-630). Amsterdam: Sic Sat.
- Hoeken, H., Timmers, R. & Schellens, P.J. (2012). Arguing about desirable consequences: what constitutes a convincing argument? *Thinking & Reasoning*, 18, 225-416.
- Hornikx, J., Pieper, M. & Schellens, P.J. (2008). Versterkende, afzwakkende en numerieke markeringen in claims over cosmeticaproducten. Maken ze claims overtuigender? *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap*, 36, 3-14.
- ICMO2 (2010). *Natural processes, animal welfare, moral aspects and management of the Oostvaardersplassen*. Report of the second International Commission on Management of the Oostvaardersplassen (ICMO2). The Hague/Wageningen, the Netherlands. Wing rapport 039. November 2010.
- Mulken, M. van & Schellens, P.J. (2006). Overtuigend? Een stilistische analyse van overtuigende teksten. In: H. Hoeken, B. Hendriks & P.J. Schellens (Red.) *Studies in Taalbeheersing 2* (pp. 224-236). Assen: Van Gorcum.
- Mulken, M. van & Schellens, P.J. (2012). Over loodzware bassen en wapperende broekspijpen. Gebruik en perceptie van taalintensiverende stijlmiddelen. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 34, 26-53.
- Schellens, P.J. (1991). De argumenten *ad verecundiam* en *ad hominem*: aanvaardbare drogredenen? *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 13, 134-144.
- Schellens, P.J. (2006). 'Bij vlagen loepzuiver'. Over argumentatie en stijl in betogende teksten. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 28, 346-360.
- Šorm, E. (2010). *The good, the bad and the persuasive. Normative quality and actual persuasiveness of arguments from authority, arguments from cause to effect and arguments from example*. Proefschrift Radboud Universiteit Nijmegen. [LOT 241].
- Timmers, R., Šorm, E., Schellens, P.J. & Hoeken, H. (2008). De redelijkheid en overtuigingskracht van normatief sterke en normatief zwakke argumenten. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 30, 117-132.
- Verhoeven, R. (2011). *De kracht van sterke staaltjes en zwakke zetten. Onderzoek naar de relatieve overtuigingskracht van drogredenen en sterke argumenten*. Masterscriptie Communicatie- en Informatiewetenschappen. Radboud Universiteit Nijmegen.

